

ביאורים

הר"ן לעיל עמד על הסיבה לביקורת הקשה של הקב"ה ושל שמואל על בקשת העם למינוי מלך. הוא הסביר שמטרתם של ישראל הייתה לוותר על המערכת המשפטית - על בית הדין הפועל על פי התורה, ולעבור למשפט המנוהל על ידי המלכות. אולם עדיין נותר לנו להבין מדוע הקב"ה ושמואל התייחסו לזה באופן כה שלילי, עד שהקב"ה אמר שבקשתם נובעת ממאיסת ה'?

את התשובה לכך ניתן להבין מתוך עיון במעשיו של שמואל. בקשת המלוכה והדיון שעקבותיה, היו בימי הקיץ - ימי קציר חיטים, ובכל זאת שמואל התפלל, וה' הוריד מטר לעם ישראל. שמואל הסביר לעם שהמאיסה במערכת המשפט מסמלת חוסר הבנה של תפקידו של עם ישראל. שמואל מזהה בבקשתם של ישראל רצון לחיות כעוד אומה 'ככל הגויים', וממילא הם אינם זקוקים לשפיטה על פי דין תורה, אלא די להם במלך שיסדר עבורם את העולם הפנימיים והחיצוניים. אולם לא כן הוא. עם ישראל אינו עוד עם שתפקידו 'לשרוד' את העולם הזה, ולבנות חברה ש'חיה טוב' בעולם. לעם ישראל יש תפקיד, הוא זה שצריך לקדם ולרומם את העולם ולהביא אותו אל מגמתו. כדי שישאל יהיו עם כזה, הם צריכים להיות מונהגים דווקא על פי דיני תורה, שהיא החכמה האלוהית של מי שברא את העולם.

שמואל מראה לעם כיצד באמצעות הכוח הרוחני שנתן לו הבורא, הוא יכול לשנות את סדרי הטבע ולהוריד גשם גם בקיץ. מעשה זה מבטא את תפקידם של ישראל שצריכים להיות מעל חוקי הטבע ולהוביל את העולם. מי שלא מבין את זה ורוצה להמשיך ולחיות את הטבע כפי שהוא בלבד, נחשב מואס את ה' ומתקומם כנגדו.

הר"ן מוסיף שהעובדה שסמכויות המלך נרחבות מאד, ואינן משועבדות לחוקים הכתובים בתורה, עלולה להביא אותו לסטות מן הדרך ולפסוק דברים שאינם לפי רצון הבורא, או לחלופין להתגאות. לכן ישנה מצווה מיוחדת שיהיה למלך ספר תורה שילך עימו לכל מקום, ויקרא בו בכל זמן, ובכך ישמר את הקשר לתורה ולרצון ה'.

הרחבות

• מה החטא בבקשת המלך?

היה חטאם באמרו... ככל הגוים... שיהיו משפטיהם... מצד המלכות, לא מצד שופטי התורה. שמואל הוכיח את ישראל על בקשתם להמליך מלך. אולם בתורה נכתב: "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלוהיך בו" (דברים יז, טו) ואם כן מדוע התנגד שמואל לבקשת העם למלך? חז"ל נתנו שני הסברים לדבר:

בגמרא תירצה שהזקנים אמנם שאלו כהוגן וביקשו מלך כפי מצוות התורה, אך עמי הארץ שבעם ישראל שאלו מלך "ככל הגוים" [סנהדרין כ:]. הרלב"ג מסביר את החטא בכך שביקשו מלך שיעשה את רצונם האישי ולא שישפוט כמשפטי התורה [שמואל א, ח, ד]. וכך ביאר האלשיך מדוע ה' מצווה למנות מלך: ההתנחלות בארץ התרחשה באופן של ניסים נסתרים, הנדמים כטבע, לכן ניתן יהיה לטעות שישאל הם ככל הגוים ואינם מושגחים ביד ה'. מחשבה זו עלולה להוביל אותם לבקש מלך "ככל הגוים" - שיעשה את רצונם האישי ולא ישפוט כמשפטי התורה. אולם בכך שה' מקדים צו אלוהי למנות מלך הוא מאפשר להם לזכות במצווה בבואם למנותו [דברים יז, ח].

הסבר נוסף לענין מלמדנו ר' נהוראי האומר שישאל רצו לעבוד עבודה זרה ולכן בקשו שימלוך עליהם מלך ככל הגוים שדרכם הייתה לעבוד עבודה זרה [ילקוט שמעוני שופטים תתקכב].

בימינו, המדינה מבטאת את כח המלכות שהיה בעבר ובכוחה להביא את העם למעלות רוחניות (ראה הרחבות לעיל, ד-ה ניסן), אמנם יש ללמוד לקח מבקשת ישראל בימי שמואל ולהזהר מהחטאת רצון ה'.

שאלות לדין

"אבל הדבק בענין האלהי משנה הענין הטבעי ברצונו" - נראה כי לר"ן יש ביקורת גם על בקשת המלך לצורך המלחמות. מדוע?

האם מותר למלך לשפוט בניגוד גמור למשפטי התורה? האם יש לו גם כוח לבטל עניינים כמו שבת, עריות ורצח?

הבחירה בתיקון
הטבעי

אלא שישאל נטו בעת ההיא יותר לתקון קבוצת המדיני, ולא שאלו להם מלך בסתם שיאמרו: "שימה לנו מלך", או שיבקשוהו לסבת תקון מלחמותיהם, לא ימצא להם בדבר הזה עוון אשר חטא, אבל מצוה, אף היה חטאם באמרום "שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים", שרצו שיהיו משפטיהם נמשכים מצד המלכות, לא מצד שופטי התורה. ויורה על זה מה שכתוב אחריו (שם טו): "וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו" - לא אמר: "כאשר אמרו תנה לנו מלך" בלבד, כי אלו אמרו כן לא היה רע בעיניו, אבל מה שהקשה לו באשר אמרו: "לשפטנו". ומפני זה אמר ה' יתברך לשמואל (שם טז): "כי לא אתך מאסו כי אתי מאסו ממולך עליהם", כלומר: כי הם בוחרים יותר בתקון ענינם הטבעי משיחול עליהם הענין האלהי. וכשהוכיחם שמואל לא נעתקו מכוונתם, אבל ה' הטיבו מעט שאלתם לאמר כי אינם שואלים המלך מצד המשפט לבד, אלא מצד תקון מלחמותיהם, והוא אמרו (שם טז): "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלפניו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו". ולכן הוכיחם שמואל אחרי כן ואמר (שם יז-יח): "גם עתה התיצבו וראו את הדבר הגדול הזה אשר ה' עשה לעיניכם, הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר" וגו', פרוש: דעו כי שגגתם אשר בחרתם במה שיראה בעיניכם מתקון סדור עניניכם הטבעי, שאינו כן, אבל הדבק בענין האלהי משנה הענין הטבעי ברצונו, כי הנה היום קציר חטים איננו ראוי לגשם ומטר כפי ענינו הטבעי, אבל מצד הענין האלהי הדבק בי אקרא אל ה' ואשנהו ויתן קלות ומטר.

ולכן היה להם לבחור יותר במה שיחול ממנו הענין האלהי בכם, והוא משפט השופטים שכתוב בם: "משפט צדק", ממשפטי המלכות אשר נעשית כרצונו, שזה ההבדל אשר בין השופט והמלך, שהשופט יותר משעבד למשפטי התורה מהמלך. ומפני זה הזהיר המלך וצוהו שיהא לו ספר תורה ויבוא עמו, וזהו אמרו (דברים יז יח-ט): "והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו וגו', והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגו', לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה" וגו' - כלומר: שמתוך שהמלך רואה שאיננו משעבד למשפטי התורה כמו השופט - צריך אזהרה מרבה לבלתי יסור מן המצוה ימין ושמאל, ולבלתי ירום לבבו מאחיו מפני היכלת הגדול שנתן לו ה' יתברך, אבל בשופט לא הצריך לכל אלו האזהרות, לפי שיכלתו מגבל כפי משפט התורה לבד, כאמרו: "ושפטו את העם משפט צדק".

שיעבוד השופט
לתורה מול
שעבוד המלך

